

ДОЩОВІ ЧЕРВИ (OLIGOSCHAETA, LUMBRICIDAE) ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ: ВИДОВИЙ СКЛАД І БІОТОПІЧНИЙ РОЗПОДІЛ

Чечет І. М., Онищук І. П.

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
кафедра екології та природокористування*

Одним з перспективних напрямів екології є дослідження сукупності видів в межах різних біоценозів. Такий підхід отримав широке розповсюдження в ґрунтовій зоології. На прикладі дощових червів можна продемонструвати зміни видового складу безхребетних в залежності від фізико-географічних і ґрунтово-кліматичних чинників.

Оскільки більшу частину Житомирської області займають мішані та широколисті ліси, ґрунти під якими є малородючими, та беручи до уваги велику ґрунтоутворюючу роль дощових червів, вивчення фауни та екології люмбрицид є досить актуальним саме для Житомирщини. В процесі життєдіяльності дощові черви покращують не тільки хімічний склад ґрунту, а також його структуру і фізичні властивості – підвищують аерацію, покращують пористість, водопроникність, вологоємність. Вони відіграють важливу роль в розкладі торфоутворюючих речовин.

Мета - дати комплексну характеристику люмбрикофауни досліджуваної території, а саме: визначити видовий склад дощових червів, їх належність до певних біоценозів та виявити, які саме життєві форми притаманні різним типам фітоценозів. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

1. Встановити видовий склад фауни дощових червів Полісся;
2. Здійснити порівняльний аналіз комплексів дощових червів найпоширеніших фітоценозів Полісся.

Матеріал збирали в весною та осінню 2011р. Збір, транспортування і дослідження люмбрицид проводили за загальноприйнятими методиками.

На дослідженій території Житомирського Полісся нами виділено 9 основних типів рослинних угруповань – листяні широколисті листопадні ліси, осокові болота, гігрофітні луки, сагітальні і рудеральні біотопи, паркові фітоценози, хвойні і вільхові ліси, свіжі і вологі злаковники, природні вологі чагарники.

В межах даних фітоценозів нами виявлено 9 видів люмбрицид, які належать до 6 родів родини Lumbricidae та різних морфо-екологічних типів. Це черви видів: *Dendrobaena octaedra*, *Dendrodrilus rubidus*, *Lumbricus rubellus*, *Lumbricus castaneus*, *Lumbricus terrestris*, *Eiseniela tetraedra*, *Aporrectodea caliginosa*, *Aporrectodea rosea*, *Octolasion tyrtaeum*.

При порівнянні люмбрикофаун найпоширеніших фітоценозів виявлено високу подібність між фітоценозами осокові болота і гігрофітні луки (100%), їх видовий склад ідентичний: *A.rosea*, *A. caliginosa*, *E. tetraedra*). Високою видовою подібністю відзначаються паркові фітоценози та сагітально-рудеральні рослинні угруповання, вона становить 80% *L. terrestris*, *L. rubellus*, *A.rosea* та *A. caliginosa* зустрічаються в обох фітоценозах.. Сагітально-рудеральні рослинні угруповання і вологі природні чагарники мають подібність 80%, для ґрунтів цих біотопів характерні такі види червів як *L. terrestris*, *L. rubellus*, *A.rosea* та *A. caliginosa*. Досить висока видова подібність люмбрикофауни спостерігається у листяних лісах і паркових фітоценозах - 60%, спільними видами для цих фітоценозів є *L. terrestris*, *A.rosea*, *D. octaedra*.

Досить низька видова подібність (25%) виявлена в біотопах типів листяні широколисті ліси і луки. Спільним видом для цих фітоценозів є *A.rosea*. Подібність всіх лісних фітоценозів з осоковими болотами становить 33%.

Найменша видова подібність виявлена між біотопами гігрофітні луки, осокові болота і свіжі вологі злаковники - спільних видів у цих фітоценозах не знайдено. Не виявлено спільних видів і для таких біотопів як злаковники і листяні ліси, хвойні та вільхові ліси.

А основі аналізу даних нами здійснено класифікацію екологічних комплексів дощових черв'їв. Всі угруповання розділено на вісім комплексів.

Перший комплекс складається з *D. octaedra*, *D. rubidus*, *L. castaneus*, *A. caliginosa* і приурочений до лісових фітоценозів. Зафіксовано, що зустрічальність черві виду *D. rubidus* в досліджених фітоценозах найвища.

Другий комплекс люмбрицид приурочений до гігрофітних луків і осокових боліт і складається з *E. tetraedra*, *A. caliginosa*, *A. rosea*. Вид *E. tetraedra* в даних фітоценозах характеризується найвищою чисельністю.

Такі види, як *A. caliginosa*, *A. rosea*, *L. terrestris*, *L. rubellus*, *L. castaneus* складають третій комплекс приурочений до фітоценозів сагітального і рудерального характеру. Зустрічальність *L. terrestris* становить 35% відносно інших видів досліджених фітоценозів.

Четвертий екологічний комплекс складається з видів *A. caliginosa*, *A. rosea*, *L. terrestris*, *L. rubellus*, *D. octaedra* і приурочений до паркових фітоценозів. Зустрічальність *A. rosea* становить 30% відносно інших видів досліджених фітоценозів. Цей екологічний комплекс люмбрицид характеризується найбільшим видовим різноманіттям.

П'ятий комплекс люмбрицид приурочений до хвойних фітоценозів, до його складу увійшли види *A. caliginosa*, *A. rosea* і *L. castaneus*. Зустрічальність *A. caliginosa* становить 84% відносно інших видів даного фітоценозу.

Такі види, як *A. caliginosa*, *A. rosea*, *D. octaedra*, складають шостий комплекс люмбрицид, що приурочені до вільхових фітоценозів. Зустрічальність *A. caliginosa* в даному фітоценозі найвища і становить 82% відносно інших видів дослідженого фітоценозу.

Сьомий екологічний комплекс складається з видів *A. caliginosa*, *L. rubellus*, *A. rosea*, *L. terrestris*, *Ot. tyrtaeum* і приурочений до чагарникового фітоценозу. Зустрічальність *A. caliginosa* становить 64% відносно інших видів дослідженого фітоценозу (рис. 4.8.).

Восьмий екологічний комплекс приурочений до вологих злаковників і складається з таких видів як *L. rubellus* і *O. tyrtaeum*. Зустрічальність *O. tyrtaeum* становить 82% .

У результаті порівняльного аналізу комплексів люмбрицид встановлено, що для фітоценозів, схожих за основними характеристиками (тип ґрунту, вологість ґрунту, фонові рослини) характерне певне співвідношення життєвих форм дощових черв'їв. Домінуючими життєвими формами досліджених фітоценозів є підстилкові (*E. tetraedra*, *D. octaedra*, *D. rubidus*), ґрунтово-підстилкові (*L. rubellus*) та середньо ярусні (*A. caliginosa*, *A. rosea*) дощові черви.

На прикладі досліджуваної території, доведено, що співвідношення життєвих форм дощових черв'їв у різних біоценозах залежить від якісного складу рослинних угруповань, типу та вологості ґрунту.